

Spreektekst Marc Chavannes bijeenkomst AIVD op 7 september 2017

Femke d'r verhaal inspireerde mij tot het denken wanneer heb ik op een perstribune te maken gekregen met de veiligheidsdiensten en ik bedacht me opeens ik denk dat het rond 1970 was in de senaat in Washington toen er een hoorzitting was naar het doen en laten van de CIA.

Ik was opgegroeid in Den Haag en mijn vader wees me weleens aan: "Daar woont een stille." Je had allemaal van die ambtenaren die van die functies hadden die niet zo precies omschreven waren, maar mijn vader vermoedde dat dat er zo'n eentje was.

En nu zat ik daar opeens in een hoorzitting waar een senator zegt tegen het hoofd van de CIA: "Wat heb je in godsnaam uitgespookt." Ik dacht: "Hè, het waren toch geheime diensten."

Tien jaar later, begin jaren 80 ik was in Hanoi voor het *NRC handelsblad* op zoek naar de besteding van Nederlandse ontwikkelingsgelden in Vietnam, communistisch Vietnam, en ik moest kijken hoe het er economisch werkelijk aan toe ging want dat was niet zo vreselijk duidelijk op een afstand.

Het ministerie van Buitenlandse Zaken in Hanoi had mij ongevraagd een gids meegegeven. Als ik hem de weg vroeg dan was hij niet erg goed geïnformeerd, dat was kennelijk niet zijn directe taak. Het partijkantoor in Hanoi gaf mij ook een gids mee die goed lette op de eerste gids en mij ook niet erg vaak de weg wees dus ik moest wel wat dat betreft een kaart kopen om van A naar B te komen.

Toen ging ik ook naar Ho Chi Minhstad, de vroegere hoofdstad van het vroegere zuiden. Daar kreeg ik ook een schaduw. Ik had in het noorden een auto voor vier moeten huren met chauffeur. In het zuiden werd mij te verstaan gegeven dat ik weer een auto moest huren maar dan een limousine want de vijfde moest er ook bij. Ik zei dat het budget van de krant dit helaas niet toeliet. En in de verwarring die toen ontstond heb ik mij even een ochtend even uit de voeten kunnen maken en heb ik een verboden boeddhistische sekte kunnen bezoeken waar ik bijzonder aardige en wijze mensen sprak en ik mocht ook een paar foto's maken van hun fantastische klooster.

Ik was trots dat ik de diensten had verslagen. Tot ik de volgende avond weer in mijn hotelkamer in Saigon kwam en merkte dat al mijn filmpjes waren gejat. Welkom in de wereld van inlichtingen en veiligheidsdiensten.

Voor Nederland was de koude oorlog het decor van spionnen en geheime diensten. John le Carre is al genoemd en iedere keer als Bond, James Bond, MI5 en andere helden langskomen dan denk je het toch eigenlijk een hele gezellige en prettige onthechte serie mensen die grappige dingen doen die ontzettend belangrijk zijn, al kan ik er niet altijd opkomen waarom en wanneer. Een sfeer van tabak, drank en niet altijd opzettelijke humor.

Onze eigen diensten waren jarenlang onzichtbaar maar wel op zoek naar Sovjet-agenten. Gelukscoach Roel van Duin heeft daar allerlei verhalen over. Op het gebouw van de BVD stond, als ik me niet vergis, jarenlang dat daar Binnenlandse Zaken zat, maar dat was niet zo, nou ja een beetje wel maar eigenlijk ook weer niet.

En Paul Abels, u bent veel geciteerd, heeft toch waarschijnlijk voordeel gehad van het feit dat u als kerkhistoricus enige naam had. De Tweede Kamer worstelde met geheimhouding en kwam eigenlijk nooit verder dan een commissie van fractievoorzitter die geen tijd had om de stukken te lezen.

En Femke heeft het beter beschreven dan wie van ons dat vanmiddag had kunnen doen, worstelde met wel en niet er willen zijn en wel en niet het gevoel hebben dat je wist wat je weten moest en dat je wist wat je vragen moest.

De plenaire Tweede Kamer kwam eigenlijk nooit verder dan het bespreken van missers en bezuinigingen. En ook dat is niet goed gebeurd. Ik denk dat Femke het met mij eens is.

Ook de parlementaire behandeling van de nieuwe wet op de inlichtingen en veiligheidsdiensten dit jaar leidde niet tot fundamenteel onderzoek van de taak van de AIVD en de MIVD. Veel dreigingen, gedigitaliseerde wereld, whats app, jihad, meer bevoegdheden. Dat was de conclusie die van tevoren vaststond en er uitkwam.

Maar wat doen die diensten nou eigenlijk, wat mogen ze, wat mogen we van ze verwachten en wat mogen we niet van ze verwachten. Altijd als er weer een aanslag is geweest, en ik heb 9/11 zelf in Washington meegemaakt, dan komen er een heleboel vragen die die diensten niet mogen beantwoorden. Die de verantwoordelijke ministers niet kunnen beantwoorden want geheim is geheim.

Ik heb in Parijs aanslagen meegemaakt, we hebben recent Duitse aanslagen gehad, Spaanse aanslagen gehad en iedere keer komt niet de vraag aan de orde in al onze democratische bevriende mogendheden 'wat hadden de diensten geweten', 'wat hebben ze geweten', 'wat hadden ze moeten weten', 'hebben ze het goed gedaan'. 'Hoe worden de doelen bepaald', 'hoe wordt omgegaan met de vangst en de bijvangst'. 'Hoe wordt vastgelegd welke onnodige persoonsgegevens zijn opgevestigd en weer vernietigd'. 'Hoe wordt verantwoording afgelegd'. Dat lukt dus niet, over de bereikte resultaten.

In al die parlementaire debatten over onze Wiv werd duidelijk dat het heel belangrijk was dat bedreigingen heel groot zijn en dat u het nou maar van ons moet aannemen dat die bevoegdheden groter moeten omdat ze in de grote mensenwereld ook veel groter zijn. Ja, dat is logisch en dus is de wet aangenomen.

Het viel me op, ik heb de handelingen van de Eerste en Tweede kamer nog eens nagelezen, dat de meeste Kamerleden die aan het debat meededen eigenlijk voor of tegen waren van het begin en dat bleven. Er waren een paar pechvogels die eigenlijk tegen waren maar coalitieverplichtingen hadden en die moesten dus voorstemmen en toen werd de wet aangenomen.

Alle elektronische communicatie mag nu rechtsgeldig worden onderzocht. Nou had ik in Parijs en in Washington al geleerd om, toen had je nog vaste telefoons, om als je die opnam even te kijken of je nog een extra klik hoorde, dus ik ben niet ondersteboven van het feit dat we nu gewoon zonder speciale rimram kunnen worden afgeluisterd, afgelezen, doorgelezen, opgemeten. Critici noemen het dan ook een sleepwet.

De kritiek op het wetsontwerp van de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdienst met die net wat moeilijke 5 letter combinatie, de Raad van State en andere niet perse negatief over deze materie denkende deskundigen. Al die kritiek en die was niet mals, die is door de minister vrij geïrriteerd ter zijde geschoven. Ik vond dat hij daar de democratie geen dienst mee bewees. Ik zeg het maar eerlijk. Het is eigenlijk zowel in de Tweede als in de Eerste kamer een gesloten discussie geweest vanaf de opening.

En voor degenen die niet overtuigd zijn over de noodzaak van zulke brede bevoegdheden dient zich nu een herkansing aan. Als er over zes weken 300 duizend handtekeningen zijn verzameld komt er een raadgevend referendum en dan is de beer los.

Het is natuurlijk een ironische samenloop van omstandigheden want net nu de coalitie in wording heeft afgesproken om de gekozen burgemeester te ruilen tegen, ik kan het verband even niet meer voor de geest halen, in ieder geval het referendum wordt afgeschaft. Wat zeg je, geruild tegen het Wilhelmus, het raadgevend referendum.....ja dat was het.

De ervaringen zijn tot nu toe ook niet zo goed geweest met de EU grondwet en later met het Ukraine verdrag waar niemand wist waar het over ging, maar het ging best over veel. En opnieuw komt de Tweede Kamer bij zichzelf op de koffie, want die twee raadgevende referenda hebben het parlement zo in verlegenheid gebracht omdat veel fracties bij voorbaat hadden gezegd dat ze de uitslag zouden respecteren. Dat klonk heel democratisch en dat was in strijd met de Grondwet, dat was het enige ondemocratische er aan. Want ze hadden er in feite zonder stemming een bindend referendum van gemaakt.

En ook nu zouden de Kamermeerderheden hoe zich die ook vormen rond dit thema heel mooi kunnen zeggen, wat fijn dat er een referendum komt. We zullen er heel goed naar kijken en goed naar luisteren en ons laten doordringen wat de mensen beweegt en daarna onze afweging maken zoals we in onze ambtseed hebben beloofd. En overigens zullen we voorstellen doen om de opkomstplicht en de geldigheid wat beter te maken want dat werkt een beetje contraproductief.

En verder is het referendum raadgevend een hele nuttige tussentijdse opiniepeiling. Maar voor de bijeenkomst van vanmiddag is het het belangrijkste of er een referendum komt of niet. Het is duidelijk dat de diensten te maken hebben met een aantal samenhangende met elkaar samenhangende problemen.

1. Er is een algemeen gebrek aan kennis over en belangstelling voor hun werk in heel Nederland.
2. Er is een gebrek aan fundamentele discussie over hun rol en taak.
3. Er is een wat lacherige neem me niet kwalijk, onserieuze parlementaire controle van het werk van de diensten.
4. Er is onvoldoende geantwoord op vragen over de toereikendheid van het toezicht volgens de nieuwe wet vooraf en vooral tijdens het werk. Na afloop is mooi, tijdens is nodig. En..
5. Er is een weid verbreid gebrek aan vertrouwen in de competentie en zorgvuldigheid met uiterst persoonlijke persoonsgegevens van iedereen en met name van niet verdachte burgers.

Als je die vijf punten optelt dan is de basis voor het werk van de diensten uitgesproken wankel.

Het maakt het kabinetten makkelijk het ene jaar fors te snoeien op het personeel, want dat is het meeste wat de diensten hebben, ten koste van veel deskundigheid is het dan ook gebeurd door het nu nog zittende kabinet om een paar aanslagen verder een deel van het geld weer terug te geven.

Waarna Smiley als een gek nieuwe contacten moet gaan leggen en ICT cursussen volgen. Dat was bijzonder contraproductief. En wie kan het oneens zijn met Berhtolee's pleidooi voor de

democratische rechtstaat en de inbedding. En wat een schade aan de democratische rechtsstaat hebben die bezuinigingen opgeleverd.

Het is makkelijk om een groep de schuld te geven het is makkelijk om het kabinet van deze toestand de schuld te geven, het is makkelijk om de diensten ervan te beschuldigen, of de Tweede Kamer die nog zoveel andere belangrijke dingen te doen heeft.

Het is ook makkelijk om tegen de burger te zeggen: "Sukkel, had dan opgelet." De onverschilligheid rond onze inlichtingen en veiligheidsdiensten is ons aller pakkie aan en ons aller nalatigheid en naïviteit. Het gekke is dat ik in zowel in Londen, als Parijs als Washington niet alleen stukken in de kranten stonden maar Kamervragen waren, parlementaire discussies.

Denktanken die grote debatten organiseerden over de diensten. Nou daar was in Washington wel aanleiding toe, want het zijn er geloof ik meer dan 30 in Amerika, 24, 34 ik weet het niet, die voor een deel met elkaar concurreerden en zalige Netflix-series opleverden. God, ik kan niet wachten op de volgende. En het mooie is dat als ik Homeland zie dat het allemaal klopt. Het enige is dat de werkelijkheid nu enige voorsprong heeft genomen, maar goed dat is hun eigen risico.

Maar het betekent dat wat ik nu even grote mensenlanden noem, een volwassen chaotische partijdige maar inhoudelijk vaak behoorlijke doortimmerde discussie is over wat die diensten mogen en niet. Ik herinneren me op het American Enterprise instituut, de denktank zal ik maar zeggen van Cheney en Wolfowitz tijdens de eerste en de tweede regering Bush, George W, dat daar gewoon spionnen kwamen vertellen over hun werk en zeiden we kunnen met deze pers of met deze begroting kunnen we niet verder.

En ik denk dat het dus hoognodig is dat we ons allemaal in onze eigen rol gaan realiseren dat er wat te doen staat. En als het zo gevaarlijk is die wereld dan is het dus geen hobbyonderwerp voor een symposium. Femke heeft het al eloquent naar voren gebracht maar ik kan niet nalaten het te onderstrepen dat het hoognodig is dat het parlement zijn taak in deze ernstig neemt.

En ik zou me kunnen voorstellen naast de fractievoorzitters, gewone fractieleden aanwijst die zich grondig en langdurig verdiepen in de noodzaak en de praktijk van de dienst. Het was misschien iets geweest voor een grondig kamerlid als Pieter Duisenberg die veel over de verbetering over de parlementaire controle heeft gedaan. Maar Constant Hijzen noemt in een artikel Piet Stoffelen die vroeger voor de PvdA altijd achter zijn hand zat te telefoneren en altijd bezig was om van een spion te horen waar ze tegenaan liepen. Waarna hij vervolgens relevante Kamervragen stelde.

Je kan je ook voorstellen dat gesteund door een serieus en goed geïnformeerd parlement in het ideale geval een evenzeer doorknede bewindspersoon van Binnenlandse Zaken de noodzakelijke afwegingen publiekelijk verklaart en verdedigt en niet in een talkshow de ene dag zegt dat hij 1 komma zoveel miljoen van hun waren en later moet toegeven dat ze van ons waren.

Die uitleg en die verdediging is permanent nodig, niet alleen toen de wet moest worden aangenomen. Ik heb het geteld het is een wet van 30.000 woorden, als je er zoveel nodig hebt dan moet je hem ook wel heel goed blijven uitleggen.

Blijft over de diensten zelf, het is ook hun taak, hun werk ter bescherming van de parlementaire democratie begrijpelijk en vertrouwenwekkend te maken daarbij wordt snel en vaak te snel en

teleurgesteld naar de pers gekeken. Want zonder pers voelt de dienst zich onmachtig om zichzelf te verklaren. Die pers heeft natuurlijk heel vaak een kortere aandachtboog dan de Tweede Kamer is uit op relletjes en heeft te weinig aandacht voor het vele goede dat de diensten in totale geheimhouding verrichten. Maar ja hoe kan je daarover berichten als het totaal geheim is.

Het klinkt als een jij-bak, het al alleen de waarheid. In denk dat de pers in Nederland in tegenstelling tot wat ik in Amerika heb zien groeien en wat we nu zien exploderen daar, dat de pers in Nederland over het algemeen ijverig en van zeer goede wil is.

Wat let u eigenlijk om uw knapste staaltjes aan deze pers te beschrijven. Wat is er eigenlijk tegen om serieuze journalisten te laten zien hoe de Petersburgse trollenfabriek en de Moskouse infiltrantencentrale de Nederlandse verkiezingen proberen te beïnvloeden. Of uit te leggen dat het niet is dat ze ons gewoon negeren. Dat is beledigend, maar wel geruststellend.

Zou het niet mogelijk zijn om de komende jaren te demonstren hoe onze datastromen over uw lopende band glijden op weg naar de afdeling dreigingsprofielen een soort kleine worstjes met gevaarlijke mededelingen. Te laten zien welke data u niet eens wilt lezen en wat u doet met die onschuldige gegevens. Hoe u worstelt met de ethiek van die lastige bijvangst. Hoe u de targets binnen de wettelijke termijnen informeert dat ze dat zijn.

Ik weet het heus wel, ieder journalistiek medium heeft zijn eigen graad van ernst. In de Verenigde Staten zag ik, om toch een voorbeeld te noemen, van hoe het wat dit betreft ook kan, serieuze makkelijk pratende tv spionnen die gewoon door de diensten werden afgevaardigd om in de praatshows het werk uit te leggen. Daardoor leek het werk eigenlijk heel gewoon, een soort van avontuurlijke feitenbakkerij.

Tot Snowden natuurlijk de uitwas aan het licht bracht die nooit gewoon kunnen zijn. Net zoals de Abu Ghraib-onthullingen uit Irak, nooit gewoon mogen worden en eraan herinneren dat diensten gecontroleerd moeten worden in een democratische rechtstaat. Ik kan het niet meer dan eens zijn met wat het hoofd van de AIVD zojuist zei, de krijgsmacht, de politie en de inlichtingen en veiligheidsdiensten, we hebben ze broodnodig, in een chaotische en harde wereld. En ze zullen zelf daarom veel duidelijker moeten maken dat zij er voor ons zijn, binnen de democratische lijntjes.

Dank u wel.